

Πολυγλωσσικές Ταυτότητες και Γραμματισμοί Προσφύγων και Μεταναστών

Η Συνδυασμένη Εκμάθηση Γλώσσας
και Περιεχομένου

📍 Αμφιθέατρο UNESCO, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας
Σάββατο, 8 Απριλίου 2023

Οργανωτική Επιτροπή

Άνγη Παπακυριακού, Επιστημονική Υπεύθυνη Συνεδρίου
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Παγκόσμια Οργάνωση Προώθησης Γραμματισμού (ΠΟΠΓ)
Φλόρα Τριπόδου, ΠΟΠΓ, Κυπριακός Σύνδεσμος Παγκόσμιου Νεανικού Βιβλίου
Ζαχαρούλα Μαυλά, **Μαρίνα Μωυσιά**, **Φωτεινή Θεοδόου**, **Θέμις Βασιλείου**, ΠΟΠΓ
Μιχάλης Μπέτης, Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης Κύπρου
Σπύρος Σοφοκλέους, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου

Για περισσότερες πληροφορίες, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Συνεδρίου:
<https://milremi.weebly.com/>

Συνδυαστικές προσεγγίσεις για την ελληνική ως Γ2: Σχεδιάζοντας μια διδασκαλία με τη μέθοδο CLIL

Δρ. Ελευθερία Ζάγκα
Σύμβουλος εκπαίδευσης φιλολόγων
Θεσσαλονίκης
zagaeleuth@yahoo.gr

Τι είναι οι συνδυαστικές προσεγγίσεις στη γλωσσική διδασκαλία

(CBI)- (content – based instruction) = Διδασκαλία της γλώσσας με βάση το περιεχόμενο

Υπερώνυμος όρος που περικλείει μία ευρεία θεωρητική προσέγγιση για τη διδασκαλία μιας δεύτερης και ξένης γλώσσας και τις αντίστοιχες διδακτικές εφαρμογές

Ενδεικτική παρουσίαση συνδυαστικών διδακτικών προσεγγίσεων για την ΞΓ/ Γ2

Τα προγράμματα ολικής ή μερικής εμβάπτισης (**immersion programs**) του Καναδά

Η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας για ειδικούς σκοπούς (**English for Specific Purposes**) (ESP)

Η Θεματικά Οργανωμένη Διδασκαλία (**theme-based teaching**)

Η πλαισιωμένη διδασκαλία γνωστικών αντικειμένων (sheltered subject matter instruction/sheltered subject teaching)

Το CLIL / EMILE (**Content and Language Integrated Learning**)/ (**Enseignement d'une Matière par l'Intégration d'une Langue Etrangère**)

Η εξέλιξη των συνδυαστικών προσεγγίσεων

Ξένη Γλώσσα

- Ευελιξία διδασκόντων
- Στην επιλογή διδακτικού υλικού αλλά και στη μέθοδο διδασκαλίας

Δεύτερη Γλώσσα (Γ2)

- Δίγλωσσοι μαθητές/τριες – Απαιτήσεις ΑΠΣ – Γνωστικά αντικείμενα-Η γλώσσα είναι το αντικείμενο αλλά και το μέσο της διδασκαλίας

Μητρική / Πρώτη Γλώσσα (Γ1)

- Κατάκτηση του λόγου της επιστήμης
- Ανάπτυξη γλωσσικών μακρο- μικρο δεξιοτήτων
- Ομάδα στόχος: οι ευάλωτες ομάδες πληθυσμού

Οι ιδανικές συνθήκες γλωσσικής εκμάθησης διασφαλίζονται μέσω του συνδυασμού της Γ2 με περιεχόμενο και θεματολογία που αφορούν άμεσα τους μαθητές/ τριες και προέρχονται από το ίδιο το Π.Σ. και σχετίζονται με τα γνωστικά πεδία που τους αφορούν.

(βλ. Dueñas 2004: 75)

Εκπαιδευτικά πλαίσια εφαρμογής των συνδυαστικών προσεγγίσεων

Προσχολική
Εκπαίδευση

Δημοτική Εκπαίδευση

Δευτεροβάθμια
Εκπαίδευση

Τριτοβάθμια
εκπαίδευση

Ευρωπαϊκά
προγράμματα

ΑΠΣ για την ενίσχυση
δίγλωσσων
μαθητών/τριών και
μαθητών/τριών
χαμηλής επίδοσης

Οι γλωσσικές ανάγκες των μαθητών/τριών που μαθαίνουν μια Γ2

‘Η γλώσσα της αυλής’

Ανάπτυξη *BICS (Basic Interpersonal Communicative Skills)* Βασικές Διαπροσωπικές Επικοινωνιακές Δεξιότητες
Επικοινωνία στην καθημερινότητα, συχνόχρηστο λεξιλόγιο, θέματα οικεία και καθημερινά, υποστήριξη από εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία

‘Η γλώσσα της τάξης’

- Ανάπτυξη *CALP (Cognitive Academic Language Proficiency)* - Γνωστική Ακαδημαϊκή Γλωσσική Ικανότητα
- Ανώτερες νοητικές και γλωσσικές ικανότητες, όπως η διατύπωση υποθέσεων, η εξαγωγή συμπερασμάτων, η γενίκευση, η αξιολόγηση, κτλ.

Χαρακτηριστικά της επικοινωνίας μέσα και έξω από τη σχολική τάξη

Κείμενα και
δραστηριότητες
προφορικού και
γραπτού λόγου

Γνωστικά μη απαιτητική επικοινωνία
(Cognitively undemanding)

Επικοινωνία ενσωματωμένη
στο συγκεκριμένο
(context - embedded)

Επικοινωνία αποσπασμένη
από το συγκεκριμένο
(context - reduced)

Γνωστικά απαιτητική επικοινωνία
(Cognitively demanding)

(Η σχηματική απεικόνιση στο Cummins 1984: 12, Cummins 2001:12) **Επιφανειακή ευχέρεια - ακαδημαϊκή ικανότητα**

Χαρακτηριστικά της επικοινωνίας μέσα και έξω από τη σχολική τάξη (Για Γ2/Γ1)- Αξιοποιούμε το σχήμα

Φυσική Β΄ Γυμνασίου

Θέμα 1: Στην παρακάτω εικόνα σου δίνονται μερικά όργανα μέτρησης : Δίπλα σε κάθε όργανο γράψε : α) το μέγεθος που μετρά και β) τη μονάδα μέτρησης του μεγέθους.

α
β

α
β

α
β

Βιολογία Α΄ Γυμνασίου

- ▶ Η τροφή περιέχει διάφορες θρεπτικές ουσίες. Για να μπορέσει ο οργανισμός μας να τις χρησιμοποιήσει κατάλληλα, πρέπει πρώτα να τις διασπάσει σε απλούστερες. Το πρώτο βήμα είναι να τεμαχίσει την τροφή σε μικρά κομμάτια. Έτσι, η πέψη αρχίζει **στη στοματική κοιλότητα**. Τα **δόντια** μασούν και τεμαχίζουν την τροφή. Στη μάσηση βοηθά και η **γλώσσα**, ένα ευκίνητο μυώδες όργανο το οποίο είναι και το αισθητήριο της γεύσης. Η τροφή ανακατεύεται με το **σάλιο**, το οποίο περιέχει ένζυμα όπως η αμυλάση, που βοηθά στη διάσπαση του αμύλου. Με αυτόν τον τρόπο σχηματίζεται τελικά ο βλωμός (μπουκιά).
- ▶ Μετά τη στοματική κοιλότητα, ο βλωμός περνά στον **φάρυγγα** και κατόπιν στον **οισοφάγο**, ο οποίος με περισταλτικές κινήσεις τον προωθεί στο **στομάχι**. Εκεί αναδεύεται, αναμειγνύεται με το γαστρικό υγρό και γίνεται χυλός. Το γαστρικό υγρό περιέχει ένζυμα και υδροχλωρικό οξύ, που βοηθούν στη διάσπαση των πρωτεϊνών. Επιπλέον, το υδροχλωρικό οξύ καταστρέφει τους μικροοργανισμούς που περιέχονται στην τροφή μας.

Το πλαίσιο της επικοινωνιακής
περίστασης «πρόσωπο με πρόσωπο»
που υφίσταται στο διάλειμμα και
βοηθάει την κατανόηση απουσιάζει από
την τάξη κατά τη διεκπεραίωση ενός
μεγάλου μέρους των σχολικών
δραστηριοτήτων.

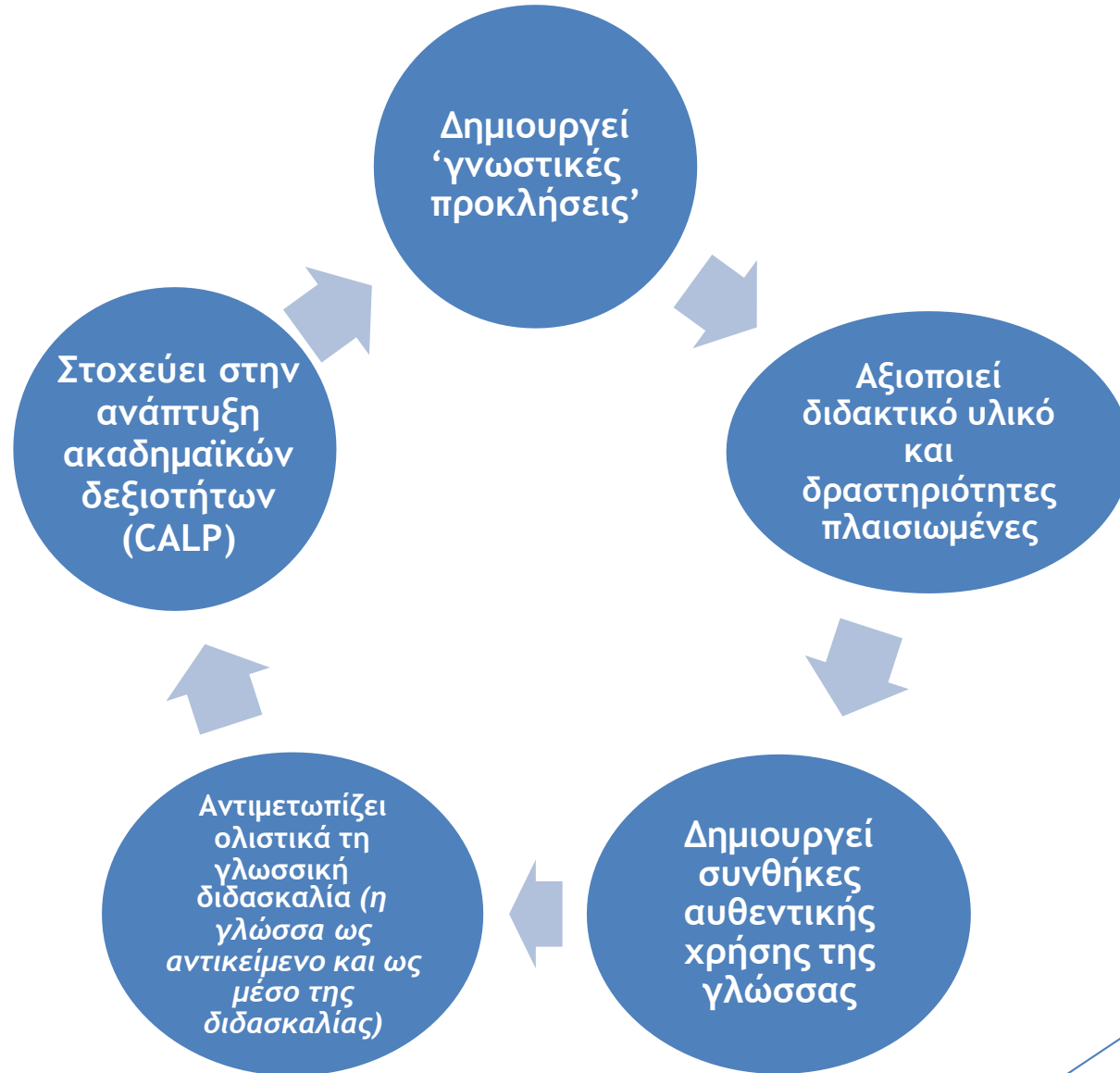
Για την επιτάχυνση της κατάκτησης της Γ2 η σχολική πρακτική χρειάζεται

Εστίαση στο νόημα -
υποστήριξη στη μετάδοση
του νοήματος (context -
embedded)

Εστίαση στη μορφή της
γλώσσας- γλωσσική
συνειδητοποίηση (language
awareness)

Εστίαση στη χρήση της
γλώσσας-παραγωγή
κειμένων (προφορικών και
γραπτών) (speaking -
writing)

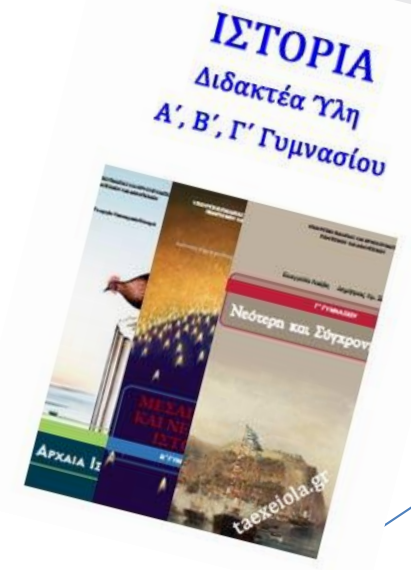
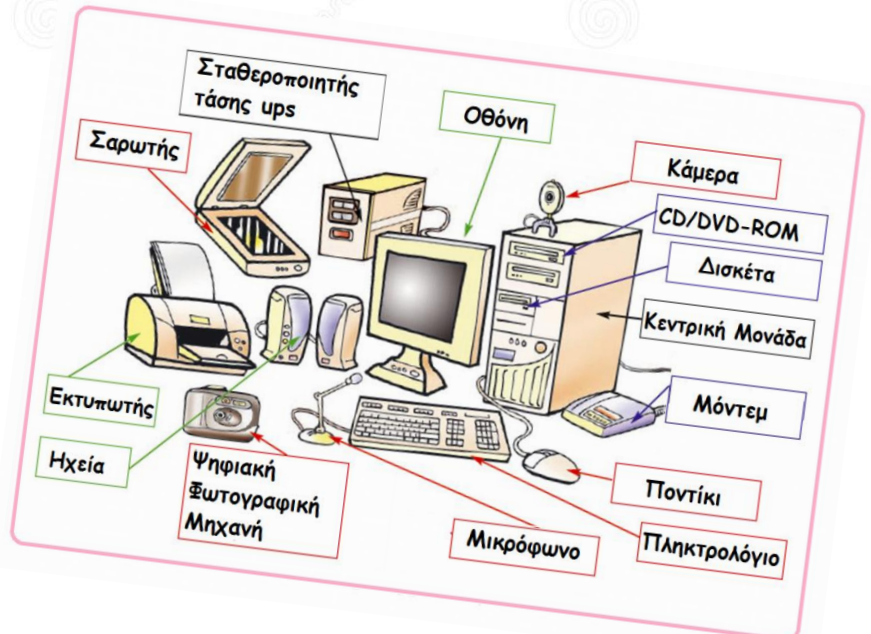
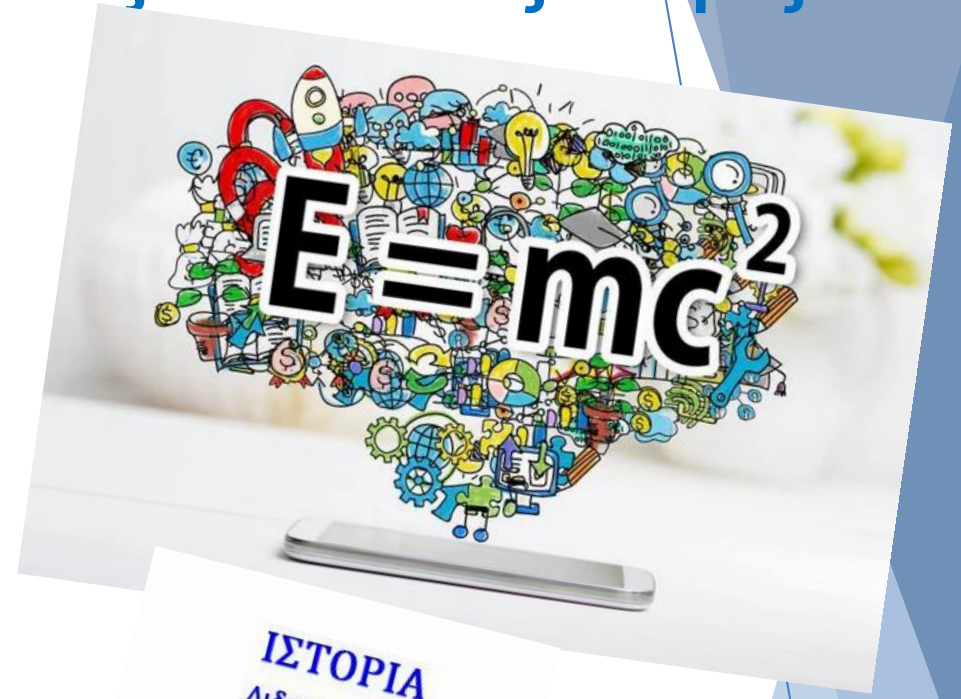
Επομένως απαιτείται ένα μαθησιακό περιβάλλον το οποίο

Ο ακαδημαϊκός - επιστημονικός - σχολικός λόγος

Handwritten mathematical notes on a notebook page:

- $y = a_1x + a_2x^2 + a_3x^3 + \dots + a_nx^n$
- $y = a(x-h)^2 + k$
- $= (a+b)(ca^2 - ab + b^2)$
- $(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$
- $1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{1}{2}n(n+1)$
- $1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{1}{2}n$
- $a^2 - b^2 = (a+b)(a-b)$
- $\sin 15^\circ = \frac{\sqrt{6} - \sqrt{2}}{4}$
- $\cos 75^\circ = \frac{\sqrt{6} - \sqrt{2}}{4}$
- $\tan 15^\circ = 2 - \sqrt{3}$
- $\sin 0 = \cos 90^\circ = 0$
- $P(A) = \{x | x \in A\}$
- $n(A) + n(B) - n(A \cap B)$
- $n = P(1+i)^n$

Τα χαρακτηριστικά του επιστημονικού λόγου

- ✓ *Λεξική πυκνότητα*
- ✓ *Μεγάλος αριθμός ονοματοποιήσεων*
- ✓ *Σύνθετες μορφοσυντακτικές δομές, π.χ. παθητική φωνή*
- ✓ *Τεχνικές ταξινομίες (ριβοςώματα, αρθρώποδα, βάσεις, άλατα, κ.λπ.)*
- ✓ *«Γραμματική μεταφορά», καθώς ο κόσμος της επιστήμης είναι «ένας κόσμος φτιαγμένος από πράγματα και όχι ένας κόσμος συμβάντων» (Halliday & Martin, 2000), επομένως*
- Ο επιστημονικός λόγος καθίσταται προσβάσιμος για τον/την μαθητή/τρια **όχι με την απλοποίησή, αλλά με την ανάλυση του πώς είναι δομημένος**

Ένα παράδειγμα

«Στη διάσπαση των λιπών συμβάλλει και η χολή, η οποία παράγεται στο συκώτι. Στο λεπτό έντερο γίνεται και η απορρόφηση των θρεπτικών συστατικών, με τη βοήθεια αναδιπλώσεων του εσωτερικού τοιχώματος του εντέρου, των εντερικών λαχνών. Από τις εντερικές λάχνες οι θρεπτικές ουσίες περνούν στην κυκλοφορία του αίματος, για να οδηγηθούν σε όλα τα μέρη του οργανισμού μας. Συστατικά που δεν διασπώνται και δεν απορροφώνται, όπως οι φυτικές ίνες, που αποτελούνται από κυτταρίνη, περνούν στο παχύ έντερο. Εκεί απορροφάται ένα μεγάλο μέρος του νερού και σχηματίζονται τα κόπρανα, τα οποία στη συνέχεια αποβάλλονται από τον πρωκτό».

Πηγή: Βιολογία Α΄ Γυμνασίου, σελ. 50

Τα χαρακτηριστικά του επιστημονικού λόγου στο παράδειγμα

- ▶ «**Λόγος**» (discourse) του σχολείου, «**γλώσσα**» της επιστήμης:
- ✓ **Ειδικό λεξιλόγιο, επιστημονικοί όροι:** εντερικές λάχνες, κυτταρίνη, πρωκτός
- ✓ **Παθητική φωνή:** *Συστατικά που δεν διασπώνται και δεν απορροφώνται, όπως οι φυτικές ίνες, που αποτελούνται από κυτταρίνη, περνούν στο παχύ έντερο*
- ✓ **Μακροπερίοδος λόγος:** *Η τροφή ανακατεύεται με το σάλιο, το οποίο περιέχει ένζυμα, όπως η αμυλάση, που βοηθά στη διάσπαση του αμύλου*
- ✓ **Ακαδημαϊκό ύφος:** *Ο οργανισμός μας χρησιμοποιεί τις ουσίες αυτές για να εξασφαλίζει ενέργεια, να αναπτύσσεται, να διατηρεί τη δομή του, να εκτελεί φυσιολογικά τις λειτουργίες του και να παραμένει υγιής.*

Ένα ακόμη παράδειγμα: Η "γλώσσα" των Μαθηματικών

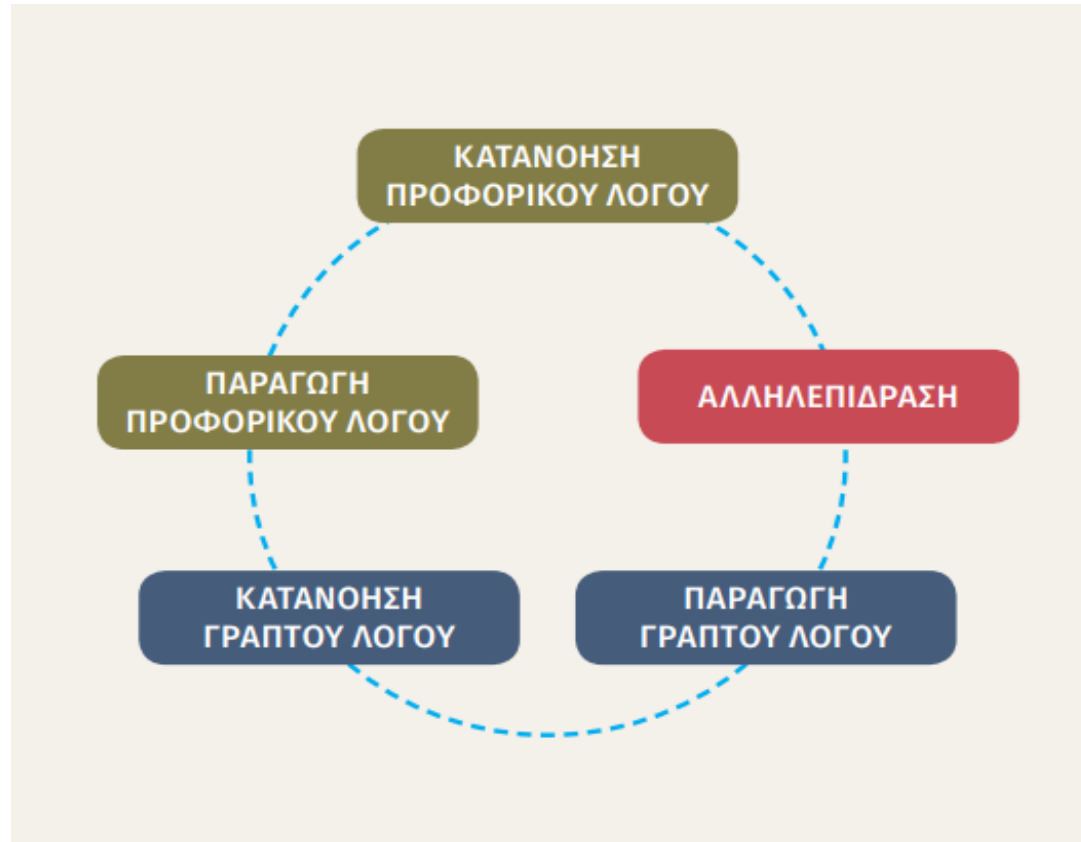
- ▶ Η **πολλαπλότητα των τρόπων** με την οποία καταδεικνύεται η ίδια μαθηματική λειτουργία (π.χ. η πρόσθεση που γλωσσικά εκφράζεται με λέξεις όπως *προσθέτω, και, βάζω, συν* και το αποτέλεσμα της ως *άθροισμα, ίσον, κάνει, κ.ά.*)
- ▶ Το ειδικό λεξιλόγιο περιλαμβάνει λέξεις όπως: *αριθμητής, παρονομαστής, διάνυσμα, εξίσωση*, καθώς και *συμφράσεις* όπως: *μέγιστος κοινός διαιρέτης, ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο, τετραγωνική ρίζα, κλασματικές αλγεβρικές παραστάσεις, δευτεροβάθμια εξίσωση, εντός εκτός και επί τα αυτά γωνίες, εντός εναλλάξ γωνίες*
- ▶ Οι μαθητές/τριες έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά με τέτοιους είδους κείμενα
- ▶ Μεγαλύτερη η γνωστική επιβάρυνση για έναν μη φυσικό ομιλητή/τρια

Γιατί συνδυαστικές γλωσσικές προσεγγίσεις;

- Επειδή:
- ✓ Επικοινωνία δεν σημαίνει μόνο κοινωνική διάδραση
- ✓ Υπαρχή **αμφίδρομη σχέση μεταξύ γλώσσας και περιεχομένου**, μεταξύ γλώσσας και σκέψης
- ✓ Η τάξη διδασκαλίας των γνωστικών αντικειμένων αποτελεί **αυθεντικό επικοινωνιακό περιβάλλον** για την παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου με ακαδημαϊκό περιεχόμενο
- ✓ Δημιουργούνται **κίνητρα** στους/στις μαθητές/τριες, οι οποίοι/ες για να κατανοήσουν το περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου με το οποίο εμπλέκονται, πρέπει αναπόδραστα να αποκωδικοποιήσουν τη γλωσσική μορφή των κειμένων που επεξεργάζονται, με άλλα λόγια **«η γλώσσα χρησιμοποιείται για να εκπληρώσει πραγματικούς στόχους»** (Cekrezi / Bicaaku (2011))
- ✓ Υπάρχει μεγάλη παράδοση στη διδακτική των γλωσσών και ποικίλες διδακτικές εφαρμογές διεθνώς (CBI – CLIL – CALLA, κ.ά.), με **σημαντικά μαθησιακά οφέλη** (Dueñas 2004, Ζάγκα 2005)
- ✓ Οι συνδυαστικές προσεγγίσεις παρέχουν τη δυνατότητα για **συνδυασμό μεθόδων διδασκαλίας**, μεθόδων που χρησιμοποιεί ο/η εκπαιδευτικός του γλωσσικού μαθήματος και μεθόδων που χρησιμοποιεί ο/η εκπαιδευτικός που διδάσκει ένα γνωστικό αντικείμενο

Ανάπτυξη όλων των γλωσσικών μακροδεξιοτήτων

Η Γλώσσα
αντιμετωπίζεται
ως «όλον»

Και σ' αυτό
συμβάλλουν όλα
τα γνωστικά
αντικείμενα

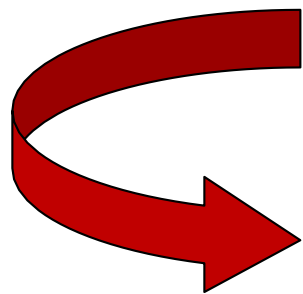
Διδασκαλία της Γλώσσας με Βάση το Περιεχόμενο (CBI - CLIL): Απαιτούν επίπεδο B1+

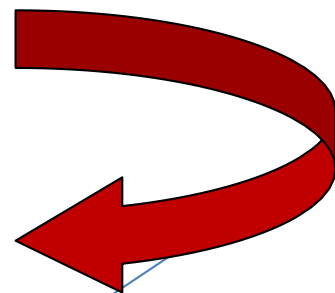
Η εκμάθηση του γνωστικού αντικειμένου με τη χρήση της δεύτερης γλώσσας (Γ2)

Η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας (Γ2) μέσω της μελέτης του γνωστικού αντικειμένου

Διπλή εστίαση

Πλαίσιο αρχών του CLIL

Content (γνώσεις βασικών στοιχείων που σχετίζονται με το curriculum του μαθήματος)

Communication (χρήση της γλώσσας για εκμάθηση της γλώσσας αλλά και για εκμάθηση περιεχομένου σε ένα αυθεντικό περιβάλλον επικοινωνίας).

CLIL

Cognition (ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων, όπως ανάλυση, σύνθεση, κατηγοριοποίηση, κριτική σκέψη, κ.ά.)

Culture (Πολιτισμική επίγνωση)

Πιο συγκεκριμένα για τη Γ2/ΞΓ

Στη γλωσσική διδασκαλία

- ✓ κάλυψη επιμέρους επικοινωνιακών αναγκών των μαθητών (π.χ. περιγραφή, αφήγηση, κ.ά.)
- ✓ επαφή των μαθητών με διαφορετικά είδη λόγου
- ✓ τα γνωστικά αντικείμενα χρησιμοποιούνται ως «όχημα» (vehicle) για τη διδασκαλία της γλώσσας

Στη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων

- ✓ Και γλωσσικοί στόχοι εκτός από γνωστικοί στόχοι
- ✓ Εστίαση στο λεξιλόγιο
- ✓ Συνεργασία εκπαιδευτικών (στη Β/θμια, κυρίως)

Εφαρμογές συνδυαστικών προσεγγίσεων στην Ελλάδα για την ελληνική ως Γ2

- Στα Π.Σ. για την ελληνική ως Γ1 (2011), αλλά και σε άλλα Π.Σ., όπως π.χ. στο Π.Σ. της Ιστορίας και ειδικότερα στον Οδηγό του Εκπαιδευτικού και στα προτεινόμενα διδακτικά σεναρία:
 - ✓ Αξιοποιείται ποικιλία κειμένων προερχόμενων από τα γνωστικά αντικείμενα στη γλωσσική διδασκαλία, με στόχο:
 - ✓ την εξοικείωση των μαθητών/τριών με διαφορετικούς τύπους κειμένων
 - ✓ την εκμάθηση ακαδημαϊκού λεξιλογίου και την ανάπτυξη ακαδημαϊκών δεξιοτήτων
 - ✓ την εξάσκησή τους σε συγκεκριμένα γραμματικοσυντακτικά φαινόμενα
- Στο πλαίσιο της Δράσης 1 του Ευρωπαϊκού προγράμματος ‘Διάπολις’ (ολοκλήρωση του έργου τον Ιούνιο του 2014)
- Ειδικότερα:
 - ✓ Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών των Τ.Υ και των τάξεων κύριας εκπαίδευσης γύρω από τις συνδυαστικές γλωσσικές προσεγγίσεις
 - ✓ Δημιουργία από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες εκπαιδευτικούς υποστηρικτικού υλικού σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα
 - ✓ Εφαρμογή του υλικού σε μονάδες της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και αναμόρφωση, όπου ήταν απαραίτητο
 - ✓ Μεμονωμένες εφαρμογές (CLIL showers) σε σχολικές μονάδες της Θεσσαλονίκης

Οργάνωση της διδασκαλίας: Βραχυπρόθεσμος σχεδιασμός

- Καταγραφή της **content - obligatory language** (λεξιλόγιο, απαραίτητες γλωσσικές δομές, οι οποίες αποτελούν τις λέξεις - κλειδιά του κεφαλαίου ή της ενότητας). *Π.χ. συντεταγμένες, υποτείνουσα, μιτοχόνδριο, Εικονομαχία, κ.λπ.*
- Τοποθέτηση σε διάγραμμα (μείωση της γνωστικής επιβάρυνσης- αύξηση της πλαισιακής στήριξης)
Ασκήσεις κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου, με αξιοποίηση στρατηγικών μάθησης και διδασκαλίας
Προφορική εξάσκηση των μαθητών στις λέξεις - κλειδιά, με παιχνίδια και δραστηριότητες
Κατανόηση προφορικού λόγου
Παραγωγή προφορικού λόγου
- Συνεργασία εκπαιδευτικών από όλες τις ειδικότητες

Φάσεις της διδασκαλίας

Α΄ ΦΑΣΗ

Αφόρμηση

Ενεργοποίηση προηγούμενης γνώσης

Β΄ ΦΑΣΗ

Παρουσίαση της διδακτέας ενότητας σε
διάγραμμα

Λέξεις - κλειδιά

Γ΄ ΦΑΣΗ

Επεξεργασία της διδακτέας ενότητας

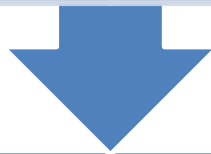
Ατομικές και ομαδοσυνεργατικές
δραστηριότητες και αξιοποίηση στρατηγικών

Φάσεις της διδασκαλίας

Δ΄ ΦΑΣΗ

Εμπέδωση της διδακτέας
ενότητας

Με ασκήσεις και δραστηριότητες

Ε΄ ΦΑΣΗ

Αξιολόγηση

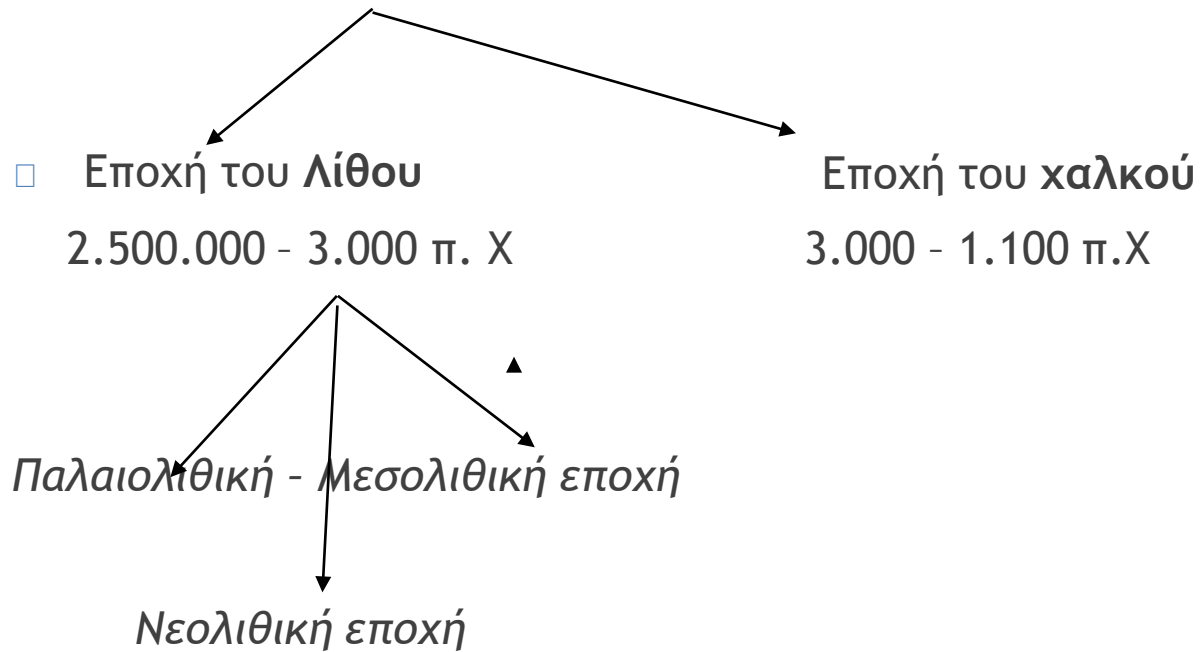
Με ασκήσεις και δραστηριότητες

Αξιοποίηση σε όλες τις συνδυαστικές γλωσσικές προσεγγίσεις

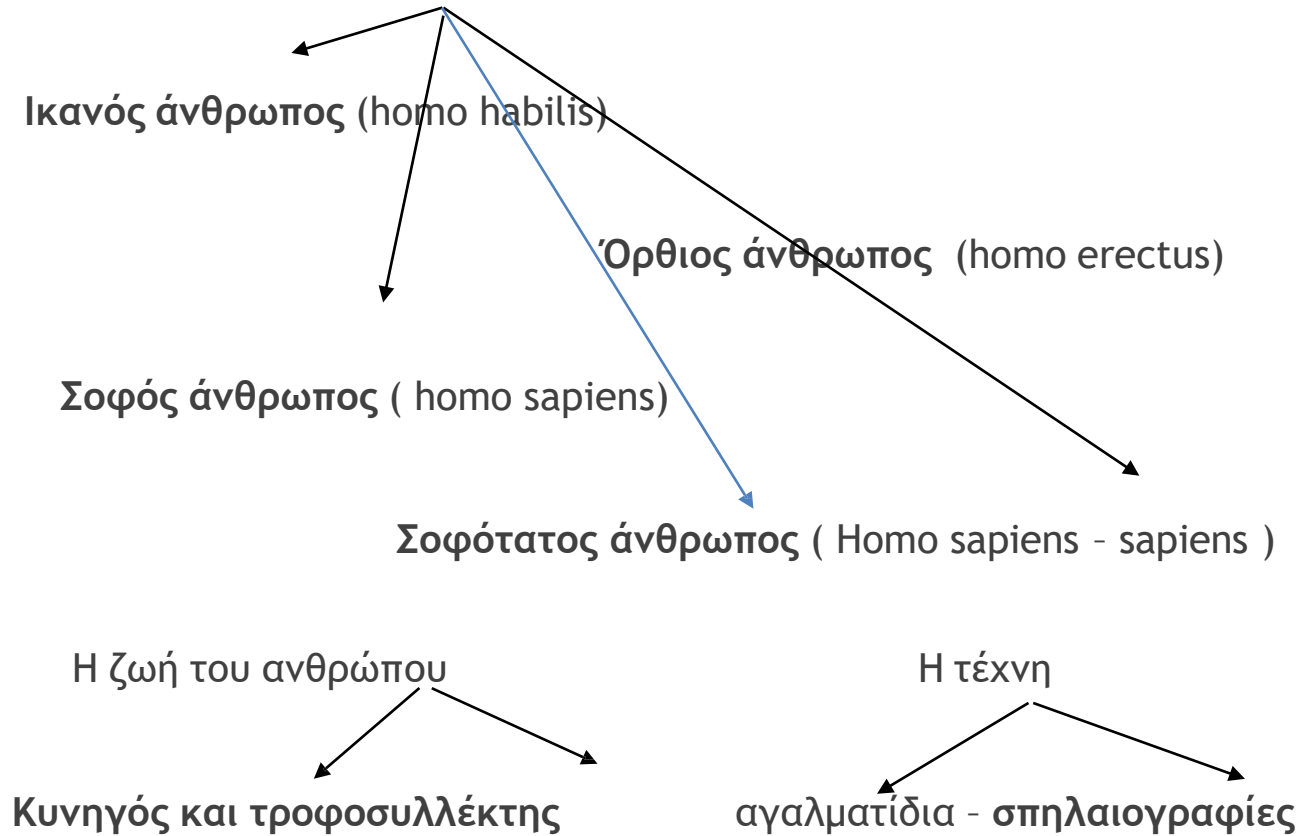
Διάγραμμα μαθήματος

- Προϊστορία (περίοδος από την εμφάνιση του ανθρώπου - Εμφάνιση γραπτών πηγών)

Διάγραμμα μαθήματος

- Παλαιολιθική εποχή - η εμφάνιση του ανθρώπου

Πρόταση διδασκαλίας με CLIL στο μάθημα της Ιστορίας (Α΄ Γυμνασίου), Διαμαντίδου Εύη, 2013

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ → δίνεται στα παιδιά ή σχεδιάζεται στον πίνακα

3 Κοινωνικές ομάδες σε Αθήνα

1. **Αθηναίοι πολίτες** → εξουσία
2. **Μέτοικοι** → εμπόριο
3. **Δούλοι** → υπηρέτες, δεσμοφύλακες, λογιστές, παιδαγωγοί κ.ά.

Καθημερινή ζωή σε Αθήνα

1. **Γυναίκα** → στο σπίτι
2. **Άνδρας** → εργασία και συμμετοχή στα κοινά
3. **Παιδιά** → κορίτσια στο σπίτι / αγόρια από τα 7 σε ιδιωτικά σχολεία

Τροφή → λιτή
Ενδύματα → χιτώνας, ιμάτιο, σανδάλια

Ασκήσεις

- Ασκήσεις αναγνώρισης

A. Ποια ταιριάζουν;

Homo erectus

Homo sapiens - sapiens

Homo habilis

Homo sapiens

Σοφός άνθρωπος

Ικανός άνθρωπος

Σοφότατος άνθρωπος

Όρθιος άνθρωπος

B. Σωστό ή Λάθος;

- Είμαστε απόγονοι του σοφού ανθρώπου Σ Λ (1η παράγραφος)
- Ο ικανός άνθρωπος ζει μαζί με άλλους ανθρώπους Σ Λ (1η παράγραφος)

Ασκήσεις για το λεξιλόγιο

- Βρείτε στο κείμενο (σχολικό βιβλίο) λέξεις που να έχουν την ίδια σημασία με τις παρακάτω:

Στην εισαγωγή: Καλυτερεύει (σειρά 8η).....

Κάνει κάτι τέλειο (σειρά 8η).....

Ο χωρισμός ενός όλου σε μικρότερα μέρη
(10η σειρά).....

Το ψάρεμα (10η σειρά).....

Στη β' παράγραφο:

Αυτός που συγκεντρώνει την τροφή του (σειρά 12η)

.....

Ζώα ή πτηνά που σκοτώνουν οι κυνηγοί (σειρά 5η).....

- Ρωτήστε τον δάσκαλο ή τη δασκάλα της Βιολογίας τι ακριβώς σημαίνουν οι λέξεις: μαμούθ, αίγαγρος, αντιλόπη.

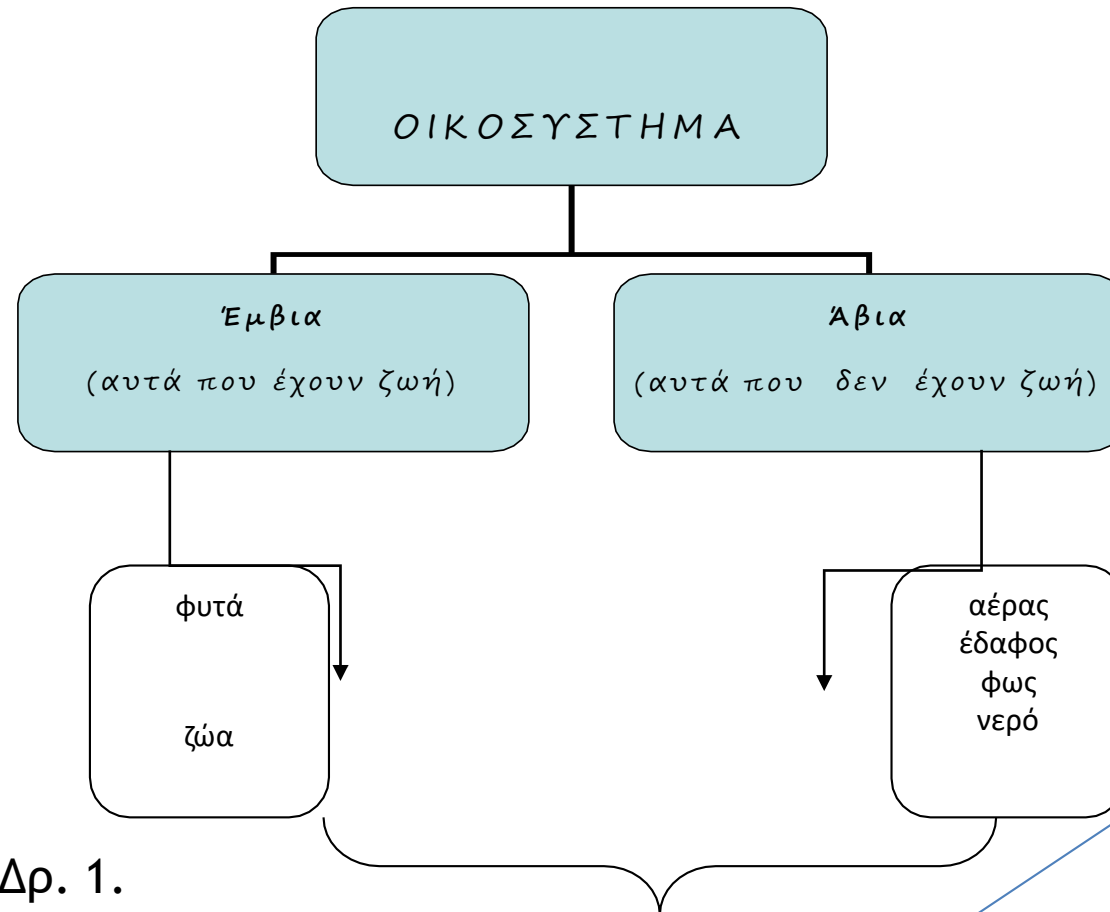
Στρατηγική
«μαντεύω από τα
συμφραζόμενα»

Ένα παράδειγμα CLIL από την Α/ Θμια: Μελέτη Περιβάλλοντος,
«ΔΙΑΠΟΛΙΣ», ΔΡ. 1.

ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

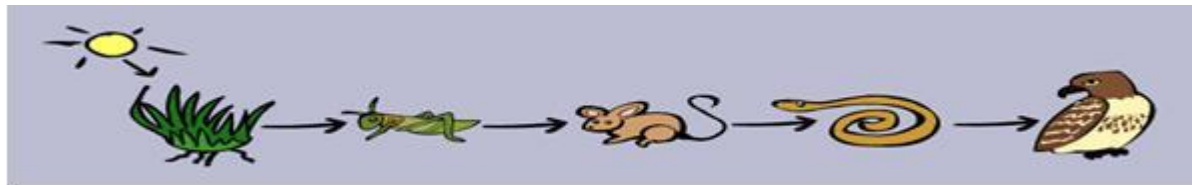
Ένα παράδειγμα από την Α/ Θμια: Μελέτη Περιβάλλοντος, «ΔΙΑΠΟΛΙΣ», ΔΡ. 1.

Υλικό «ΔΙΑΠΟΛΙΣ», Δρ. 1.

Συμπλήρωσε την τροφή του κάθε οργανισμού σύμφωνα με την τροφική αλυσίδα

1. Η τροφή του αετού είναι το φίδι .
2. Η τροφή _____ είναι το ποντίκι.
3. Η τροφή _____ είναι η ακρίδα.
4. Η τροφή _____ είναι το φυτό.
5. Η τροφή _____ είναι ο ήλιος.

Εστίαση και στη
γλώσσα και στο
γνωστικό αντικείμενο

Από το Π.Σ. για την ελληνική ως Γ1 / Γ2 (Οδηγός εκπαιδευτικού Γεωλογία - Γεωγραφία Β΄ Γυμνασίου, Σενάριο ΝΕΓ)

Μελετώ στο σπίτι

Στον δευτερογενή τομέα της παραγωγής εντάσσονται η μεταποίηση (βιομηχανία, βιοτεχνία), η παραγωγή ενέργειας, οι εξορυκτικές δραστηριότητες και οι κατασκευές (οικοδόμηση κτιρίων, τεχνικά έργα κ.ά.). Ο δευτερογενής τομέας στη χώρα μας απασχολεί το 23% των εργαζομένων και εμφανίζει χρόνο με το χρόνο πτωτική τάση, με αντίστοιχη αύξηση του τριτογενούς τομέα (τουρισμός κ.ά.).

Βιομηχανία – Βιοτεχνία

Είδαμε στο Μάθημα 41 πως η ανάπτυξη και η κατανομή της βιομηχανίας σε μια χώρα εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες. Όσον αφορά την Ελλάδα, αρκετοί από αυτούς τους παράγοντες ήταν επιβαρυντικοί για την ανάπτυξη της βιομηχανίας κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Ενδεικτικά, και σε ό,τι αφορά τους ιστορικούς παράγοντες, όταν οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (που σήμερα πλέον ανήκουν στις πιο αναπτυγμένες βιομηχανικά τόσο στην ήπειρό μας όσο και σε όλο τον πλανήτη) οργάνωναν τη βιομηχανία τους, οι Έλληνες άρχιζαν τον απελευθερωτικό τους αγώνα με μεγάλες θυσίες σε ανθρώπους και σε πόρους. Ωστόσο, και μετά την ανεξαρτησία της χώρας τα συνεχή εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα, καθώς και οι πόλεμοι επιβράδυναν καθοριστικά τη βιομηχανική και την οικονομική της πρόοδο έως τα μέσα του 20ού αιώνα.

Εκτός αυτού, το ορεινό και δύσβατο έδαφος, η ανυπαρξία αξιόλογων συγκοινωνιακών δικτύων, η έλλειψη πηγών ενέργειας που είναι απαραίτητες για τα εργοστάσια όπως ο άνθρακας ή το πετρέλαιο, η απουσία τεχνολογίας και τεχνολογίας, οι λιγοστές πρώτες ύλες, λόγω της περιορισμένης εκείνη την περίοδο της ιστορίας μας αγροτικής παραγωγής, καθυστέρησαν αρκετά τη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας.

Από την άλλη πλευρά, οι παραπάνω παράγοντες συνέβαλαν στο να αναπτυχθεί η βιοτεχνία, η οποία ως παραγωγικός κλάδος έχει λιγότερες απαιτήσεις για να οργανωθεί και να λειτουργήσει σε σχέση με μια βιομηχανία. Για παράδειγμα, είναι πιο εύκολο για έναν αμπελοκαλλιεργητή να αξιοποιήσει τη λιγοστή του παραγωγή και να οργανώσει ένα μικρό παραδοσιακό οινοποιείο και εμφιαλωτήριο κρασιού ή για έναν κατασκευαστή ειδών λαϊκής τέχνης να οργανώσει μια ανάλογη βιοτεχνική μονάδα σε ένα μικρό ορεινό χωριό.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της μεταποίησης (βιομηχανίας-βιοτεχνίας) στη χώρα μας είναι σήμερα τα εξής:

- Έχουν αναπτυχθεί αρκετοί βιομηχανικοί κλάδοι, όμως δεν είμαστε βιομηχανική χώρα.
- Σε μεγάλο ποσοστό η βιομηχανική μας παραγωγή είναι συνδεδεμένη με την αγροτική παραγωγή, με αποτέλεσμα να κυριαρχούν οι μονάδες επεξεργασίας τροφίμων (με κυρίαρχη τη γαλακτοβιομηχανία) τόσο στο βιοτεχνικό όσο και στο βιομηχανικό επίπεδο. Άλλοι σημαντικοί μεταποιητικοί κλάδοι είναι η κλωστούφαντουργία, η ένδυση και η υπόδηση, η παρασκευή βασικών μετάλλων (σίδηρος, αλουμίνιο κ.ά.), η διύλιση πετρελαίου, η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, η κατασκευή προϊόντων από ορυκτά κ.ά.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. Στο πλαίσιο της ομάδας σας εντοπίστε λέξεις του κειμένου που πιθανόν να σας είναι άγνωστες και προσπαθήστε να **μαντέψετε τη σημασία τους από τα συμφραζόμενα**. Αν συναντήσετε δυσκολίες, συμβουλευτείτε τα λεξικά σας.

2. **Κυκλώστε το σωστό:**

Ο τριτογενής τομέας στη χώρα μας υπερτερεί έναντι του δευτερογενούς τομέα.

Σωστό

Λάθος

Στο παρελθόν διάφοροι παράγοντες επέδρασαν αρνητικά στην ανάπτυξη της βιομηχανίας.

Σωστό

Λάθος

Σήμερα η Ελλάδα θεωρείται μία αναπτυγμένη βιομηχανική χώρα.

Σωστό

Λάθος

Η αγροτική παραγωγή στη χώρα μας είναι εξαρτώμενη από τη βιομηχανική παραγωγή.

Σωστό

Λάθος

3. **Απαντήστε αξιοποιώντας τις πληροφορίες του κειμένου**

- Τι ονομάζουμε δευτερογενή και τι τριτογενή τομέα παραγωγής σε μία χώρα;
- Για ποιους λόγους στη χώρα μας δεν αναπτύχθηκε η βιομηχανία;
- Αντίθετα για ποιους λόγους παρατηρείται ανάπτυξη της βιοτεχνίας;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

- Το κείμενο με τίτλο *Βιομηχανία - Βιοτεχνία* εμφανίζει ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του σύνθετου επιστημονικού λόγου, την **ονοματοποίηση**: δηλαδή την προτίμηση στη χρήση ονοματικών φράσεων αντί ρηματικών, π.χ. *ανυπαρξία αξιόλογων συγκοινωνιακών δικτύων*. Οι περισσότερες από αυτές τις ονοματικές φράσεις έχουν τη δομή Ουσιαστικό + Ουσιαστικό_{Γενική} και προκαλούν πρόσθετη δυσκολία στην κατανόηση του κειμένου.
- Προσπαθήστε να εντοπίσετε τις ονοματικές φράσεις του κειμένου και να τις μετατρέψετε σε ρηματικές.
- Στη συνέχεια, δοκιμάστε να αντικαταστήσετε τις ονοματικές φράσεις με τις ρηματικές μέσα στο κείμενο. Τι αλλαγές θα πρέπει να γίνουν για να είναι κατανοητό το κείμενο; Προσπαθήστε να κάνετε αυτές τις αλλαγές σε μία από τις παραγράφους του κειμένου.
- Εξακολουθεί, κατά τη γνώμη σας, να είναι επιστημονικός ο λόγος και το ύφος στο συγκεκριμένο κείμενο;

Ενδεικτικά παραδείγματα από το Π.Σ. της Ιστορίας

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ (Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΤΟΠΙΟΥΣ)

Πηγή:

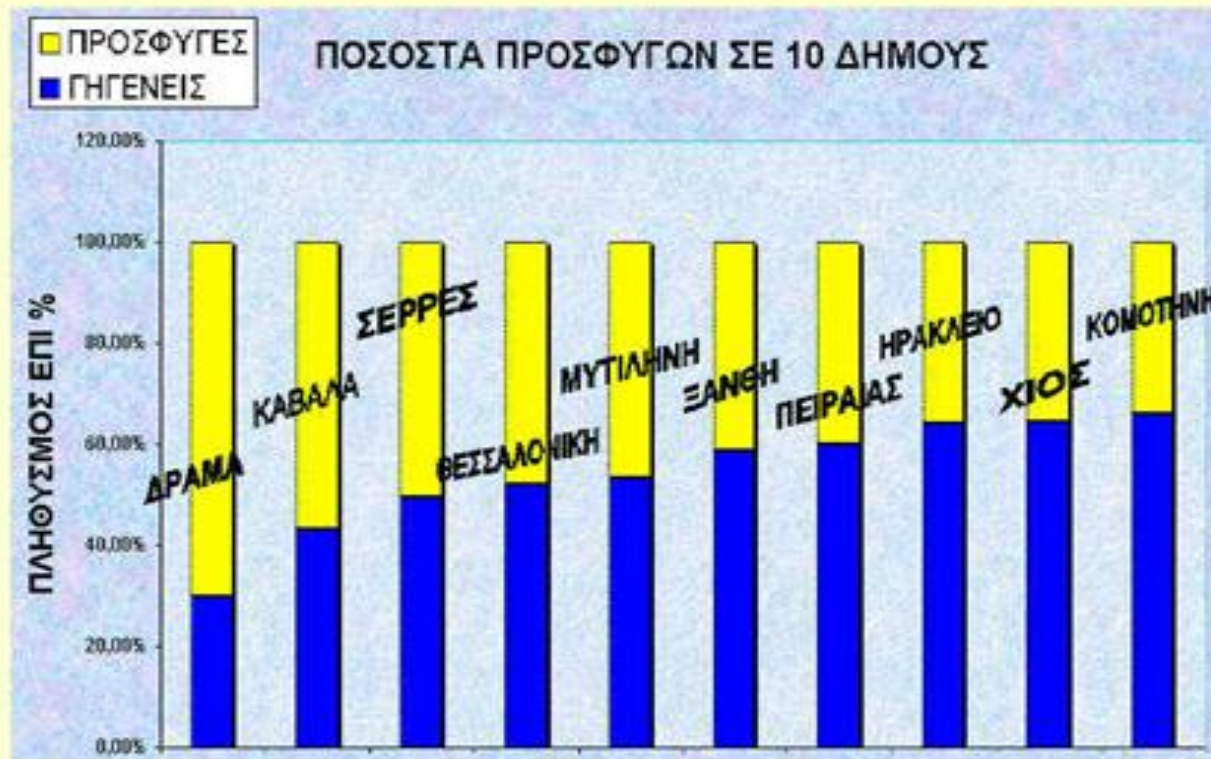
<http://www.youtube.com/watch?v=JeOyt3gbqBA&feature=related>

Διάρκεια: 7.23' (Αξιοποιούνται τα 4.13' του video)

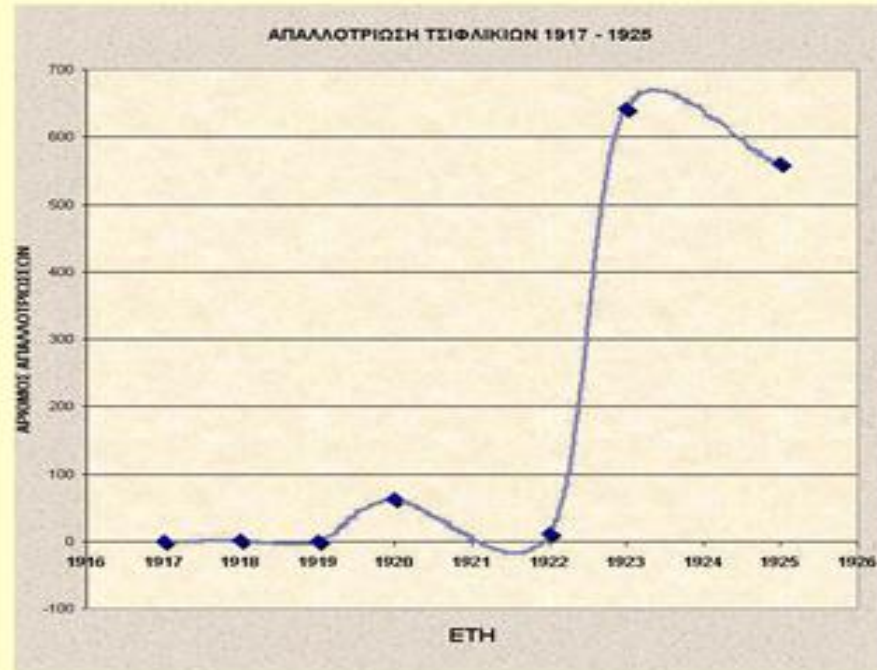
Διαβάστε προσεκτικά τις πληροφορίες του παρακάτω πίνακα. Ποιες από αυτές σας τις δίνει το video και ποιες όχι; Σημειώστε + και - αντίστοιχα. Στο τέλος θα πρέπει να μπορείτε να αιτιολογήσετε τις επιλογές σας.

○ Ο διαχωρισμός μεταξύ βενιζελικών - βασιλικών ίσχυε και για μικρές ηλικίες	+	
○ Οι γυναίκες από τη Σμύρνη αντιμετωπίστηκαν ως ανήθικες από τους ντόπιους λόγω της εμφάνισης και της συμπεριφοράς τους		
○ Οι πρόσφυγες ασχολήθηκαν με τις επιχειρήσεις		
○ Οι πρόσφυγες ασχολήθηκαν με τη μελισσοκομία		
○ Οι πρόσφυγες ασχολήθηκαν με τη γεωργία		
○ Οι πρόσφυγες ασχολήθηκαν με την αλιεία		
○ Μεγάλη ήταν η προσφορά των προσφύγων στην παραγωγή του καπνού		
○ Πολλοί Έλληνες από τη Μικρά Ασία είχαν έρθει στην Ελλάδα πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή		
○ Η έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα δημιούργησε μία χώρα με εθνικά διαφορετικό πληθυσμό		
○ Οι πρόσφυγες αντιμετωπίστηκαν ως αδέρφια των ντόπιων Ελλήνων		

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΣΥΝΕΧΟΥΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΣΥΝΕΧΟΥΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Φύλλο εργασίας

- Διαβάστε προσεκτικά τις ερωτήσεις. Συζητήστε τες με τα μέλη της ομάδας σας και συμπληρώστε τα κενά σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλείτε από τον παραπάνω πίνακα (η δραστηριότητα μπορεί να γίνει και ατομικά).
1. Το μεγαλύτερο ποσοστό προσφύγων εγκαταστάθηκε στο Δήμο και ήταν%
 2. Το μεγαλύτερο ποσοστό γηγενούς πληθυσμού είχε ο Δήμος
 3. Στο Δήμο Σερρών το ποσοστό των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν ήταν περίπου%

Παραγωγή προφορικού λόγου (στο πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας)

- (Με υπόδυση ρόλων)
- Στο σχολείο σας φοιτούν εκτός από γηγενείς μαθητές και παιδιά οικονομικών μεταναστών και προσφύγων. Όμως, ορισμένοι γονείς συμμαθητών/τριών σας αντιδρούν, θεωρώντας ότι η συμφοίτηση αυτή δεν ωφελεί ούτε τα παιδιά τους ούτε το σχολείο.
- Να ανασκευάσετε αυτά τα επιχειρήματα, αξιοποιώντας και τις πληροφορίες που πήρατε από την ακρόαση του video σχετικά με την εγκατάσταση και την αποδοχή των προσφύγων στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ (στο πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας)

- Με αφορμή την παγκόσμια ημέρα των προσφύγων σκεφτήκατε ότι θα ήταν ευκαιρία να διοργανώσει το σχολείο σας μία εκδήλωση με θέμα την προσφυγιά.
- Στείλτε ένα e- mail στο ελληνικό τμήμα της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε, όπου θα παρουσιάσετε τις ιδέες σας και θα ζητήσετε τη βοήθειά τους στη διοργάνωση της εκδήλωσης, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους θεωρείτε την εκδήλωση αυτή σημαντική.

Από εφαρμογή CLIL
shower στο μάθημα
της Ιστορίας, σε
σχολείο της Δυτικής
Θεσσαλονίκης

Αθηναίοι πολίτες	Μέτοικοι	Δούλοι

ΟΙ 3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ

Χωρίζουμε τους μαθητές σε 3 ομάδες, η καθεμιά από τις οποίες αντιπροσωπεύει μια κοινωνική ομάδα της Αθήνας. Αφού έχει συγκεντρωθεί αρκετό υλικό από την προηγούμενη άσκηση κάθε ομάδα παρουσιάζεται στις άλλες. Στο τέλος, μπορούμε να συμπληρώσουμε στοιχεία που πιθανόν παρέλειψαν τα παιδιά και να τους δώσουμε το παρακάτω βοηθητικό υλικό, που αποτελεί ουσιαστικά σχεδιάγραμμα. Παρατηρούμε αν έχουμε αναφέρει όλα τα στοιχεία που δίνει το σχεδιάγραμμα.

Αθηναίοι πολίτες

- Αποτελούμε τη μοναδική κυρίαρχη **δύναμη** στην πόλη!
- Από εμάς πηγάζει η **εξουσία!**
- **Καταγόμαστε** από μάνα και πατέρα Αθηναίο!
- Όλοι μας έχουμε τα **ίδια δικαιώματα** απέναντι στους νόμους!
- Μόνο εμείς έχουμε δικαίωμα συμμετοχής στις εργασίες της **Εκκλησίας του Δήμου!**

Μέτοικοι

- **Καταγόμαστε** από άλλες ελληνικές πόλεις αλλά έχουμε εγκατασταθεί στην Αθήνα.
- Μας έχει προσελκύσει η ιδιαίτερη **οικονομική ανάπτυξη**.
- Η κύρια ασχολία μας είναι το **εμπόριο**.
- Για να διαμένουμε στην Αθήνα πρέπει να πληρώνουμε το **μετοίκιον** (→ ειδικός φόρος)

- Μπορεί να είμαστε
 - **αιχμάλωτοι πολέμου**
 - αγορασμένοι από **δουλοπάζαρα**
 - **παιδιά δούλων**

- **Εργαζόμαστε** ως υπηρέτες στα σπίτια ή τους αγρούς, ή και σε κρατικές υπηρεσίες ή ως παιδαγωγοί.
- Οι οικογένειες μας **περιβάλλουν** με στοργή!

ΜΕΤΟΙΚΟΙ

Διαβάζουμε την πηγή για τη σπουδαιότητα των μετοίκων και ζητάμε από τους μαθητές να υπογραμμίσουν τα ρήματα ή τις εκφράσεις που δείχνουν ότι ο Ξενοφών εκφράζει τη δική του γνώμη του. Μπορούμε να σκεφτούμε κι άλλες λέξεις/φράσεις συνώνυμες; Σε τι χρόνο βρίσκονται τα ρήματα της πηγής; Γιατί άραγε; (→ ενεστώτας, γιατί αναφέρονται στο τώρα του Ξενοφώντα). Στο κυρίως κείμενο του βιβλίου σε τι χρόνο βρίσκονται τα ρήματα; Γιατί; (→ σε παρατατικό/αόριστο γιατί αναφερόμαστε στο παρελθόν)

ΔΟΥΛΟΙ

Διαβάζουμε την πηγή για το θεσμό της δουλείας. Τι προσπαθεί να κάνει Αριστοτέλης στο κείμενο της πηγής; Να μας
Για να κάποιον χρησιμοποιούμε **συλλογισμούς**, δηλαδή μια πορεία του νου που καταλήγει μέσα από **επιχειρήματα** σε ένα **συμπέρασμα**. Συμπλήρωσε τον παρακάτω **συλλογισμό του Αριστοτέλη**.

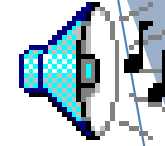
1. Οι οικογένειες έχουν ανάγκη από.....
 2. Οι δούλοι είναι
- Συμπέρασμα → Άρα ο θεσμός της δουλείας είναι

- Πώς σας φαίνεται ο συλλογισμός; Δείτε το κάθε βήμα του. Θεωρείτε αληθές το συμπέρασμα;
- Πώς πρέπει να κρίνουμε τον Αριστοτέλη και πώς το πνεύμα της εποχής όσον αφορά τη δουλεία;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΕΝΑΝ ΔΟΥΛΟ

Καλούμε μια ομάδα να παίξει το ρόλο δημοσιογράφων του σήμερα. Αυτή η ομάδα πρέπει να σκεφτεί ερωτήσεις για να τις απευθύνει στην ομάδα των δούλων με βάση τις πληροφορίες που άντλησε από τις προηγούμενες ασκήσεις. Ερωτήσεις που μπορεί ο διδάσκων να δώσει βοηθητικά, αν το κρίνει απαραίτητο, είναι οι ακόλουθες.

Το πεπτικό σύστημα

Εφαρμογή CLIL στο
πλαίσιο του
προγράμματος
«Διάπολις»
στο μάθημα της
Βιολογίας

1. Το πεπτικό σύστημα μετατρέπει το φαγητό σε ενέργεια. Σ Λ
2. Πέψη είναι η διάσπαση της τροφής σε μικρά κομμάτια. Σ Λ
3. Το φαγητό περνάει από τον οισοφάγο στο στομάχι. Σ Λ
4. Τα υγρά της πέψης παράγονται στην καρδιά. Σ Λ
5. Από το στομάχι περνάει από το λεπτό έντερο στο στομάχι. Σ Λ
6. ...

http://www.youtube.com/watch?v=33EvdpJ_whk

Εφαρμογή CLIL στο
πλαίσιο του
προγράμματος
«Διάπολις»
Στο μάθημα της
Βιολογίας

Άσκηση εμπέδωσης του λεξιλογίου - διάκριση επιπέδων λόγου

- ▶ Στην παρακάτω άσκηση να επιλέξεις την κατάλληλη λέξη για να συμπληρώσετε τα κενά. Πρόσεξε πότε χρησιμοποιούμε λέξεις από το καθημερινό λεξιλόγιο και πότε από το επιστημονικό.
Τα ένζυμα είναι ουσίες πολύπλοκης δομής που δρουν καταλυτικά σε βιοχημικές αντιδράσεις (στους ζώντες οργανισμούς). Π.χ. η πτυαλίνη είναι ένζυμο που υπάρχει στη **σίελο** και επιταχύνει τη μετατροπή του αμύλου σε σάκχαρο. (το **σάλιο**, η **σίελος**)
- ▶ Το φαγητό μύριζε τόσο ωραία που έτρεχαν _____ (πληθ.) του! (το **σάλιο**, η **σίελος**)

Από τη φάση της εμπέδωσης: Παραγωγή προφορικού λόγου

ΤΡΟΦΙΜΟ (100 g)	ΕΝΕΡΓΕΙΑ (kcal)*	ΠΡΩΤΕΪΝΕΣ (g)	ΛΙΠΗ (g)	ΥΔΑΤ/ΚΕΣ (g)
Μοσχάρι (ψητό)	235	27,9	12,8	0
Κοτόπουλο (ψητό)	166	31,6	3,4	0
Ζαμπόν	389	16,9	35,0	0,3
Σολομός (ψητός)	182	27,0	7,4	0
Γάλα αγελάδας	65	3,5	3,5	4,9
Τυρί φέτα	300	17,5	24,7	1,8
Αυγά (Βραστά)	163	12,9	11,5	0,9
Γιαούρτι πλήρες	62	3,0	3,4	4,9
Βούτυρο	716	0,6	81	0,4
Ελαιόλαδο	884	0	100	0
Πατάτες (Βραστές)	65	1,9	0,1	14,5
Πατάτες (τηγανητές)	268	4,0	14,2	32,6
Πατατάκια (τσιπς)	568	5,3	39,8	50,0
Μανιτάρια	28	2,7	0,3	4,4
Τομάτες (ωμές)	22	1,1	0,2	4,7
Αγγούρι	15	0,9	0,1	3,4
Μαρούλι	14	1,2	0,2	2,5
Φακές (Βραστές)	106	7,8	1,1	19,3
Ψωμί (άσπρο)	269	8,7	3,2	50,4
Μακαρόνια (Βρασμένα)	148	5,0	0,5	30,1
Μπανάνα	85	1,1	0,2	22,2
Μήλο	58	0,2	0,6	14,5

Ποιες τροφές σου αρέσει να τρως; Δες από τον παραπάνω πίνακα αν περιέχουν περισσότερες πρωτεΐνες, λίπη ή υδατάνθρακες

Εφαρμογή CLIL στο πλαίσιο του προγράμματος «Διάπολις» Στο μάθημα της Βιολογίας

<http://digitalschool.minedu.gov.gr>

[Άσκηση παραγωγής ουσιαστικών σε -ση από ρήματα]: CLIL με έμφαση στη διδασκαλία της γλώσσας

- ▶ Να συμπληρώσεις τα κενά με το ουσιαστικό που παράγεται από το ρήμα.
- ▶ Όταν καταπίνουμε, η τροφή από τον οισοφάγο οδηγείται στο στομάχι.
- Υπεύθυνος για την _____ της τροφής είναι ο οισοφάγος.
- ▶ Με τα δόντια μασούμε την τροφή. - Τα δόντια βοηθούν στη _____ της τροφής.
- ▶ Το παγκρεατικό υγρό και η χολή διασπούν τα λίπη. - Η _____ των λιπών γίνεται με τη βοήθεια του παγκρεατικού υγρού και της χολής.
- ▶ Οι θρεπτικές ουσίες απορροφώνται από τις εντερικές λάχνες. - Στις εντερικές λάχνες συντελείται η _____ των θρεπτικών ουσιών.

Εφαρμογή CLIL στο
πλαίσιο του
προγράμματος
«Διάπολις»
Στο μάθημα της
Βιολογίας

Συμπερασματικά

Η εφαρμογή συνδυαστικών προσεγγίσεων μπορεί να συμβάλει:

- ✓ Στην ενίσχυση της γλωσσομάθειας
- ✓ Στην κατάκτηση του ακαδημαϊκού λόγου
- ✓ Στην κατάκτηση του περιεχομένου των επιστημών
- ✓ Στην αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών/ τριών
- ✓ Στον περιορισμό της αυτοτέλειας των γνωστικών αντικειμένων στο σχολείο, μέσω της συνεργασίας των εκπαιδευτικών από διαφορετικές ειδικότητες.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- **Beacco, J. C. (2010).** Items for a description of linguistic competence in the language of schooling necessary for learning/teaching history (end of obligatory education). An approach with reference points. *Directorate of Education and Languages, Strasbourg: DGIV Council of Europe*, <http://www.coe.int> (13/8/2013).
- **Çekrezi/Biçaku, R. (2011).** CLIL and Teacher Training. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15: 3821-3825.
- **Coonan, C. M. (2003).** Some issues in implementing CLIL. *European Language Council Bulletin 9*, <http://userpage.fu-berlin.de/~elc/bulletin/9/en/coonan.html> (18/4/2012)
- **Halliday, M. A. K., and Martin, J. R. (2000).** *Η γλώσσα της επιστήμης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- **Αναστασιάδη - Συμεωνίδη Α., Ζάγκα Ε., & Ματθαιουδάκη Μ., (2014).** «Συνδυαστικές προσεγγίσεις στη γλωσσική διδασκαλία: Η περίπτωση του CLIL». *Πρακτικά του 11ου διεθνούς συνεδρίου ελληνικής γλωσσολογίας, Ρόδος (2013)*, σ.σ. 102-114.
- **Ζάγκα, Ε. (2014).** *‘Η διδασκαλία της γλώσσας με βάση το περιεχόμενο: Από τη θεωρία στην πράξη’*, Θεσσαλονίκη, Βανιας
- **Ζάγκα, Ε. (2014).** Η Διδασκαλία της Γλώσσας με Βάση το Περιεχόμενο ως Βασική Καινοτομία των Νέων ΠΣ της Νέας Ελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο. Στο *A. Psaltou-Joycey, M. Mattheoudakis, and E. Agathorouliou (επιμ.), Cross-curricular Approaches to Language Teaching, Cambridge: Cambridge Scholars Publishers*
- **Ζάγκα, Ε. & Μητσιάκη Μ., (2015).** “Μια θάλασσα μικρή...”: Ένα project λογοτεχνίας για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. *Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου: “Γλώσσες και πολιτισμοί σε διάδραση”*, τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας ΑΠΘ, (σ.σ. 221-234). Θεσσαλονίκη
- **Κουτσανδρέας, Κ. (2013).** 2013 - «Μιλώ τη γλώσσα μου, μιλώ για τον κόσμο μου: μια διδακτική εφαρμογή με στόχο την ανάπτυξη των ακαδημαϊκών γλωσσικών δεξιοτήτων αλλοδαπών μαθητών μέσα από το μάθημα της Γεωλογίας / Γεωγραφίας.» - *11ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ρόδος.* <https://alp.teach4integration.gr/>

감사합니다 Natick
Grazie Danke Ευχαριστίες Dalu
Thank You Köszönöm Tack Obrigado
Спасибо Dank Gracias
谢谢 Merci Seé
ありがとう